

Jussi Pakkasvirta
Helsingin yliopisto, Renvall-instituutti

Hondurasin sotilasvallankaappaus ajoi maan vakavaan kriisiin – ja kertoo Latalalaisen Amerikan poliittisten rajalinjojen suunnasta

Keskiamerikkalaisessa Hondurasissa 28.6.2009 tapahtunut vallankaappaus on aiheuttanut hämmennystä Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Latalalaisessa Amerikassa kaappauksen taustat on pystytty selkeämmin sitomaan maanosan poliittisiin muutoksiin.

Amerikan maiden järjestö OAS sekä YK ja EU ovat tuominneet vallankaappauksen. Silti kansainvälinen paine laillisten olojen palauttamiseksi Hondurasiin ei näy ja tunnu tarpeeksi.

Länsimaiden hämmennykseen on vaikuttanut se, että tiedotusvälineissä on sotilasvallankaappauksen sijaan puhuttu usein ”verettömstä vallankaappauksesta” tai jopa perustuslaillisesta vallankaappauksesta.

Vallankaappauksen taustalla ovat Hondurasin liikemiespiirit ja perinteinen valtaeliitti. Presidentiksi nimitetty parlamentin puhemies Roberto Micheletti tulee samasta liberaalipuolueesta kuin vallasta syrjäytetty presidentti Manuel Zelaya. Välittömänä syynä kaappaukselle kerrottiin se, että Zelaya rikkoi perustuslakia ja hänet oli siksi syrjäytettävä.

Todellinen syy kaappaukselle oli kuitenkin se, että Zelaya – turhautuneena maansa perinteiseen valtaeliittiin – oli viemässä maataan kohti Venezuelan Hugo Chávezin muodostamaa Latalalaisen Amerikan vasemmistorintamaa. Zelaya myös nosti minipalkkaa 62 prosentilla.

Kylmän sodan perintönä Hondurasissa on vahva antikommunistinen eliitti ja pieni keskiluokka. Retorinen populistisi ja sosialisti Chávez edustaa heille samaa kuin Stalin. Tarinat siitä, kuinka Zelaya vie lapset vanhemmilta kolhooseihin ja koulutusleireihin, alkoivat kiertää Hondurasissa vähän ennen vallankaappausta.

Presidentti Zelaya rikkoi kaappaajien mukaan Hondurasin perustuslakia pyrkiessään muuttamaan sitä niin, että ”voisi pyrkiä uudelle kaudelle” marraskuun 2009 presidentinvaaleissa. Tämä väite on toistunut maailman tiedotusvälineissä.

Todellisuudessa Zelayan aikomuksena oli järjestää kesäkuussa 2009 neuvoo-antava kansanäänestys, jonka kysymyksenä olisi ollut, haluavatko hondurasilaiset äänestää seuraavan marraskuun vaalien yhteydessä myös siitä, kutsutaanko koolle perustuslakia säättävä kansalliskokous – jota 400 000 hondurasilaisen allekirjoittama adressi esitti.

Zelaya ei olisi voinut olla ehdokkaana marraskuun presidentinvaalissa, koska vuoden 1982 perustuslaki on voimassa niin kauan kuin muuta ei päätetä. Perustuslain neljäs artikla kieltää presidentin uudelleenvalinnan. Zelayan syrjäyttäneet sotilaat ja poliitikot väittivät, että hän oli suunnitellut perustuslain muuttamista laajemminkin kuin vain uudelleenvalinnan suhteen. Hondurasin perustuslaki kuitenkin sanoo myös, että kansalle kuuluu ”suvereniteetti, josta kaikki valtiovalta on lähtöisin”. Zelayan hallitus edusti siis laillisesti tätä valtaa, jota voidaan perustuslain hengen mukaisesti kansavaltaisesti myös muuttaa.

Perustuslain tulkinnasta on käyty ja käydään Hondurasissa kiivasta taistelua. On kuitenkin selvää, että perustuslakia "puolustavat" vallankaappaajat ovat syyllistyneet Zelayan hanketta huomattavasti suurempaan perustuslainvastaiseen tekoon, sotilasvallankaappaukseen. Samalla vallankaappaus lakkautti maahan jollain lailla vakiintuneen demokraattisen perinteen. Vuodesta 1980 lähtien Hondurasia ovat hallinneet vaaleilla valitut hallitukset.

Vallankaappaus rappeuttaa aina demokraattisia instituutioita. Useiden mielipidetiedusteluiden mukaan armeija ja poliisi olivat Hondurasissa – kesäkuuhun asti – eniten kansalaisten luottamusta nauttavia instituutioita. Nyt Hondurasista raportoidaan päivittäin mukiloinneista ja poliittisesta vainosta. Mielipiteen ilmaisun vapautta on loukattu räikeästi esimerkiksi mielenosoittajia ampumalla. Ammattiyhdistysaktiiveja on hakattu, ja ihmisoikeusjärjestöt ovat raportoineet myös katoamisista. Maan instituutiot ovat kriisissä ja vallankaappaajat ovat ajaneet yhden Latinalaisen Amerikan köyhimmistä maista syvään poliittiseen ja taloudelliseen kriisiin.

Yhdysvallat on tuominut vallankaappauksen, mutta ei ole esimerkiksi kutsunut lähettilästään Tegucigalpasta kotiin. Hondurasissa ei kuitenkaan perinteisesti tapahdu mitään niin, ettei Yhdysvaltain lähetystö siitä tietäisi. On selvää, että Washingtonissa on ollut paineita vastustaa Zelayaa. Pentagonilla on Palmerolassa Hondurasissa strategisena pidetty tukikohta. Yhdysvallat on menettänyt 2000-luvulla Latinalaisen Amerikan sotilastukikohtiaan.

Monet piirit Yhdysvalloissa katsoivat huolestuneina perinteisen liittolaismaan Hondurasin liukumista Chávezin leiriin. Siksi Yhdysvaltojen reaktio Hondurasin tapahtumiin ei ole ollut niin voimakas kuin Obaman kaudella olisi voinut luulla. Yhteyttä Michelettin hallintoon on pidetty, ja se hyväksytään käytännössä Hondurasin hallituksena.

Hondurasilainen tutkija ja maan kansallisen yliopiston professori Ramón Romero julkisti elokuussa raporttinsa kaappauksen syistä ja vaikutuksista. Raportin keskeinen viesti on, että sotilasvallankaappaus oli täysin tarpeeton ja että kaappaajat eivät lainkaan tajunneet millaiseen poliittiseen ja sosiaaliseen sekasorron tilaan he maansa ajoivat. Kaappaus alkaa sattua nyt myös kaappaajien omaan nilkkaan – ei vain poliittisesti vaan myös taloudellisesti.

Hondurasin vakavasta kriisistä selvitään vain siten, että kansainvälinen paine laillisten olojen palauttamiseksi kasvaa. Esimerkiksi EU on ollut asiassa melko passiivinen. Liekö perimmäisenä syynä EU:n eräänlaiselle poliittiselle "laiskuudelle" vastenmielisyys kansainvälisiä valtarakenteita ravistelevaa latinalaisamerikkalaista vasemmistopopulismia kohtaan? Sama syy tuntuu Yhdysvaltojen kaksilla korteilla pelaamisessa.

Jussi Pakkasvirta toimii Suomen Akatemian varttuneena tutkijana Helsingin yliopiston Renvall-instituutissa